

KOMUNIKACIJA IR ŽINIASKLAIDA

Diplomatinio protokolo kaitai įtaką darantys veiksniai: komunikacinis aspektas

Beata Grebliauskienė

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos katedros
docentė, daktarė
Department of Information and Communication,
Faculty of Communication, Vilnius University,
Associate Professor, Doctor
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370) 236 61 19
El. paštas: beata.grebliauskiene@kf.vu.lt

Mariana Sueldo

ISM Vadybos ir ekonomikos universiteto
bakalauro studijų vyr. lektorė
ISM University of Economics and Management,
Undergraduate Studies, Senior Assistant Professor
Arklių 18, LT-01 129 Vilnius
Tel. (+370) 212 39 59
El. paštas: mariana.sueldo@ism.lt

Straipsnyje analizuojamas diplomatinis protokolas ir jo kaita komunikaciniu aspektu. Traktuojant protokolą kaip komunikacijos sklandumo ir efektyvumo užtikrinimo priemonę, tiriamos specifinių protokolo bruožų atsiradimo aplinkybės bei priežastys, atskleidžiami diplomatinio protokolo klostymuisi bei raidai įtaką darę veiksniai. Diplomatinis protokolas kaip komunikacijos proceso dalis analizuojamas keliais aspektais: komunikacijos proceso dalyvių tikslai, proceso dalyvių komunikaciniai gebėjimai ir vis daugėjimas šių dalyvių bei komunikacijos intensyvėjimas. Aptariami diplomatinės komunikacijos besikeičiantys tikslai perinanant nuo neapibrėžtumo vengimo iki siekio įtikinti. Atkreipiamas dėmesys į protokolui būdingą, tačiau nesavitišką neverbalikos formų vartojimą, ritualų ir ceremonijų gausą nuo viduramžių iki mūsų dienų.

Pagrindiniai žodžiai: diplomatinis protokolas, komunikacijos procesas, diplomatinio protokolo kaita, veiksniai.

Šiandieninis diplomatinis protokolas pasižymi manieringumu ir ceremonijų gausa. Iš tiesių nemažai praktikų ir teoretikų mano, kad etiketo formalumai nūdienos pasaulio piliečiui nebeturi reikšmės ir kad netgi kai kurie tarptautinės politikos veikėjai ne tik nežino, bet ir nesiteikia išmokti diplomatinio protokolo subtilybių, nes ir be jų turi pakankamai įtakos pasauliniams įvykiams. Toks požiūris buvo pradėjęs plisti tarp pačių ankstyvojo modernizmo diplomatų, nes kai kurie pradėjo manyti, kad ceremonijos nereikalingos, kad jos – tik formalumas ir laiko švaistymas. Taigi nors jau tuometiniai

diplomatai ir skirdavo daug laiko diplomatinio protokolo numatytooms ceremonijoms ir taisyklėms, tačiau jų laikymąsi ėmė kvestionuoti.

Istorikų požiūris į diplomatinį protokolą taip pat yra dvejopas. Kai kurie mokslininkai jį traktuoja kaip spektaklį ir kalbėdami apie jį vartoja tokius posakius, kaip „absurdiška praktika“ ir „nereikšmingos užgaulės“. Kitiems specialistams, prieš kelis dešimtmečius parašiusiems darbus apie protokolines ceremonijas, mažai rūpėjo esminės diplomatinio elgesio reikšmės (Roosen, 1980). Solidesni istorikai aptarė

diplomatinio protokolo ceremonijas kiek rimčiau, bet jų išvados paviršutiniškos, nes gilesnės prasmės nežvelgdami jie konstatavo, kad tuo metu paprasčiausiai taip derėjo diplomatams elgtis, ir tiek. Nūdienos istorikai teigia, kad diplomatinės ceremonijos sudaro sąlygas bendrauti ir keistis nuomonėmis, naujomis idėjomis ir informacija apie kitas valstybes, ceremonijos naudingos valstybės šeiminkės didingumo įvaizdžiui kurti, galiausiai jos lemia politinius sprendimus, įleidžiant diplomatus į vienos ar kitos valstybės valdovų rūmus ar vadovų kabinetus (Roosen, 1980).

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad mokslininkų bendruomenė pripažįsta diplomatinio protokolo svarbą, tačiau jų požiūris į šiuolaikinio protokolo laikymąsi ir jo taikymą vis dažniau įgauna neigiamą atspalvį, nes būtent diplomatinio elgesio taisyklių paįsymas kartais daugiau trukdo negu padeda diplomatų darbo veiksmingumui.

Nepaisant tokio tariamo abejingumo diplomatiniam protokolui, istorikai, antropologai ir sociologai pastaruoju metu ėmėsi iš naujo nagrinėti šią temą, protokolą traktuodami kaip etiketą, taikomą specifinėje srityje. Pritariant mokslininkų pozicijai diplomatinį protokolą traktuoti kaip taikomąjį etiketą, būtina akcentuoti, kad protokolas kaip taisyklių visuma nėra savitikslis, todėl

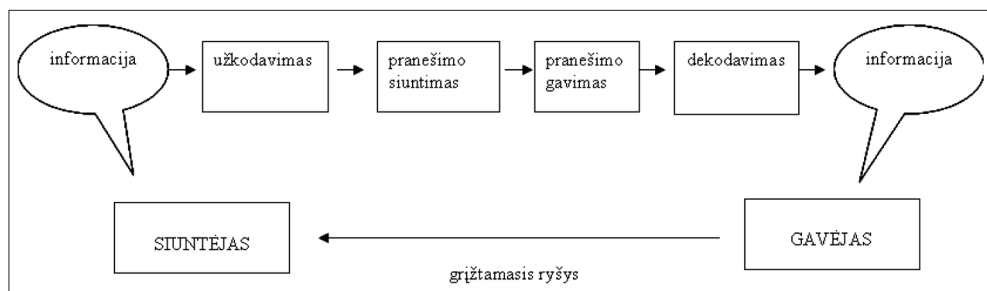
suprastinas kur kas plačiau, t. y. kaip priemonė, padedanti sėkmingai keistis informacija, nes kiekvienas protokolinis veiksmas yra kartu ir komunikacinis veiksmas.

Komunikacijos procese siekiant suformuoti bet koki pranešimą, kuris turi būti perduotas, yra būtinas atitinkamo kodo vartojimas. Šiuo atveju akcentuotinas pranešimo adekvatumas komunikacinei aplinkai (Jimenez, 2007). Todėl tikslinga diplomatinį protokolą ir jo raidą įvertinti komunikaciniu aspektu, juo labiau kad tokio požiūrio į diplomatinį protokolą šiandien labai trūksta.

Straipsnio tikslas – atskleisti diplomatinio protokolo sąryšį su komunikacijos procesu, protokolo klostymuisi bei jo raidai įtaką darančius veiksnius.

Protokolo paisymą galima įvardyti kaip vartojant tinkamas išraiškos formas duotu laiku ir duotoje aplinkoje perduoti idėjas ir informaciją bei norą pasiekti konkretų ir apibrėžtą tikslą (Jimenez, 2007).

Sekant M. De Fleur (1975) komunikacijos proceso idėjomis, komunikacijos procesą galima pavaizduoti kaip nuoseklų procesą: siuntėjas, norėdamas perduoti kitam informaciją, ją užkoduoja (sukuria pranešimą), pasiunčia pranešimą, gavėjas tą pranešimą gauna, iškoduoja ir teikia grįžtamąjį ryšį (1 pav.).

1 pav. Komunikacijos procesas

Tokia komunikacijos samprata išryškina bendro kodo turėjimo būtinumą sklandžios komunikacijos užtikrinimui. Kodo bendrumas suteikia galimybę siuntėjui užkoduoti informaciją taip, kad gavėjas iškoduodamas pranešimą įgytų informaciją maksimaliai tokią, kokia buvo išsiųsta.

Komunikaciją suprantant kaip keitimąsi informacija tarp subjektų, jos sėkmingumą apibrėžiame bendro supratimo pasiekimo laipsniu. Išvengti triukšmo dekodavimo etape padeda bendrų kodų turėjimas.

Galima teigti, kad bendros taisyklės leidžia sumažinti įvairovės sąlygotą neapibrėžtumą, teikti aiškumo ir didinti komunikacijos efektyvumą. Šiuo atveju siekiant komunikacijos tikslo – bendro supratimo – svarbus tampa paprastas ir lengvai vartojamas kodas. Tačiau iškyla klausimas, kodėl bendro supratimo siekiama tokiomis sudėtingomis taisyklėmis, kurių laikymasis komunikacijos procesą daro įmantrų, kai taisyklių paprastumas galėtų laiduoti minėto tikslo pasiekimą kur kas efektyviau.

Į protokolą žiūrint iš komunikacijos perspektyvos galima išskirti keletą analizės aspektų:

- proceso dalyvių motyvacija komunikuoti ir komunikacijos tikslas;
- komunikacijos dalyvių kompetencija;
- komunikacijos intensyvumas ir komunikacijos proceso dalyvių gausumas.

Pirmiausia paminėtina, kad pats keitimasis informacija kaip ir bet kuris sąmoningas žmogaus veiksmas yra tikslingas. Komunikacijos proceso dalyviai gali veikti vadovaudamiesi skirtingais tikslais, kurie gali daryti įtaką tiek pačiam procesui, tiek besiformuojančio kodo ypatybėms.

Der Derian (2001), kalbėdamas apie protokolo ir protokolinių ceremonijų atsiradimą

ir raidą, pabrėžia konteksto svarbą bei akcentuoja galimą komunikacinės situacijos neapibrėžtumą.

Žmogus savo veikloje visada siekia apibrėžtumo, o situacijos neapibrėžtumas sukelia diskomfortą, todėl įvairiausiomis priemonėmis siekiama jį sumažinti arba visai jo išvengti. Nepažįstamoje situacijoje, kurioje sunku ar neįmanoma nustatyti kitų žmonių poelgių priežasčių ar prognozuoti galimas veiksmų pasekmes, žmogus negali sėkmingai veikti. Dėl šios priežasties žmonija sukūrė daugybę socialinių ritualų, palengvinančių tarpusavio komunikaciją įvairiose sudėtingose situacijose. Ritualas žmogų išvaduoja iš būtinumo rinktis, kaip – vienaip ar kitaip elgtis, bei užtikrina bent minimalų bendrumą, kaip pagrindą tolesnei komunikacijai. Šiuo atveju ritualinius veiksmus galima traktuoti ne tik kaip neapibrėžtumo sumažinimo priemonę, darančią situaciją daugiau ar mažiau nuspėjamą, bet ir kaip minimalaus bendrumo kūrimo bei jo stiprinimo priemonę.

Paprastai diplomatinę protokolinę komunikaciją suformuoja ilgalaikė praktika, palaikomas visų šiame komunikacijos procese dalyvaujančių pritarimas sutartinėms išraiškoms. Galiausiai Edelman (1969) teigia, kad įvairios ceremonijos yra įprastas dalykas visuomeniniame gyvenime, visi vienur ar kitur laikomės tam tikro bendro visuomeninio elgesio etiketo.

Jau pats situacijos, diplomatinės komunikacijos situacijos, neapibrėžtumas, sąlygotas dviejų skirtingus įsitikinimus, interesus ir kultūrinį pagrindą turinčių subjektų susitikimo, lėmė ritualinio elgesio atsiradimą. Neapibrėžtumo sumažinimas gali būti traktuojamas kaip vienas iš galimų komunikacijos tikslų, sąlygojusių protokolo

kaip komunikacinio kodo formavimąsi ir lėmusių jo ceremoniškumą.

Nors dabartiniu požiūriu ritualų ir ceremonijų reikšmė yra tik šalutinė, apsiribojanti bendrumo kaip pozityvaus konteksto kūrimu, istoriškai ceremonijos ir ritualai buvo labai svarbūs, nes sankcionavo judėjimą per socialines ir politines sienas. Der Derian (2001) teigia, kad diplomatijos, o kartu ir diplomatinio protokolo formavimosi laikotarpiu valstybės ribų ir statuso peržengimas buvo toks pat perėjimo ritualas kaip ir vaiko tapimas suaugusiu, viengungio – sutuoktiniu, ar gyvo – mirusiu. Tai sietina tiek su žinių apie svetimą kraštą, tenykščių gyventojų elgesį reguliuojančias normas ir taisykles stoka, tiek su minėtų normų ir taisyklių neaiškumu. Vis intensyvėjanti komunikacija, priegios prie reikalingos informacijos lengvėjimas leido vis didesniu mastu sukaupti būtinų žinių, taip sumažinant galimą komunikacinių situacijų neapibrėžtumą, o kartu ir ritualų gausos ir jų sudėtingumo poreikį. Ritualas praranda savo dvilypę funkciją ir vis dažniau tampa bendrumo užtikrinimo priemone.

Ceremonijų diplomatiniam protokole gausu iki šiol, tačiau jos ypač buvo aktuales viduramžiais. Tuo metu susiformavęs pompastiškas ceremonialas pabrėždavo karališkosios valdžios įtvirtinimą, paversdavęs valdovus išskirtiniais ir nepasiekiamais paprastiesiems mirtingiesiems. Tačiau protokolui būdinga ne tik ritualų gausa, bet ir manieringumas. Manieringo elgesio atsiradimą istorikai sieja jau su vėlyvųjų viduramžių Europos karališkaisiais dvarais, kai dvariškiai, susibūrę aplink centralizuojančius valstybės monarchus, metė iššūkį dominuojančiai karių klasei nauju, mandagumu grįstu elgesiu. Tokį kokybinį

virsimą skirtingi autoriai yra linkę grįsti skirtingomis priežastimis. Vieni atkreipia dėmesį į paties dvaro specifiką. Pirmiausia pabrėžiama, kad dvare yra nemažas būrys žmonių, integruotų taip tarsi sudarytų statinio dalį. Jie, kaip ir patalpos, yra suskirstyti įvairiais aukštais ir atstumais, o jų pareigos tiksliai nustatytos ir apibrėžtos (Canetti, 2003). Dvariškių laikysena ir elgesys yra tam tikras pavyzdys visiems valdiniam. Kita vertus, dvarai buvo vieta, kur kiekvienas norėjo pralobti ir įtvirtinti savo statusą, o tai buvo galima padaryti tik įgijus valdovo ir jo žmonių palankumą. Pagrindinė priemonė šiuo atveju buvo mandagumas – elgesys, nulemtas daugybės taisyklių (Dizelbacher, 1998). Kuo aukštesnis buvo žmogaus rangas, tuo didesniai skaičiui taisyklių jis turėjo paklusti.

Perėjimą prie manieringumą įteisinsiu tarpusavio bendravimo taisyklių galima paaiškinti ir aukštuomenės siekimu apibrėžti save ir atsiriboti nuo nekilmingųjų. Tai galima sieti su pasipriešinimu iki tol gyvavusiai tvarkai, nebeatliepiančiai naujai susiformavusių poreikių, ir taisyklėms, kurios šią tvarką palaiko. Pasipriešinimą nagrinėjantys mokslininkai pabrėžia kylantį ypatingą besipriešinančiųjų ir tam tikra prasme maištaujančių poreikį persekioti viską, pradedant žmonėmis ir baigiant simboliais, taisyklėmis ir daiktais. Žmonės atmeta tai, kuo anksčiau vadovavosi, nes tai priklauso ankstesnei formacijai, tai, su kuria kovojo ma (Kabanės, Nass, 1988).

Komunikacijos tikslu šiuo atveju tampa siekis atitikti nustatytus standartus ir įgyti palankumą.

Manieringas elgesys buvo visiška priešingybė nors ir ritualizuoto, bet tiesmukiško elgesio. Mandagumas, arba „courtoisie“,

demonstravo atsitraukimą nuo karingų vasališkų santykių ir perėjimą nuo atviros kovos dėl karinės galios prie užmaskuotos kovos dėl prestižo ir įtakos (Dizelbacher, 1998). Siekimas paneigti iki tol galiojusią tvarką ir įtvirtinti kitokumą, komunikaciją reglamentuojančias taisykles padarė kur kas sudėtingesnes. Taigi ir taip jau sudėtinga, pernelyg simboliška komunikacija buvo dar labiau sukomplikuota.

Laikantis vis sudėtingėjančio dvarų protokolo, kaip teigia Van Vikefortas (1981), ceremonijos ir pagerbimai buvo laikomi ambasados pagrindinėmis pareigomis. Dažniausiai vartojami žodžiai septynioliktą amžių diplomatinėje komunikacijoje buvo „garbė“ ir „šlovė“. Ambasadorius privalėjo prižiūrėti savo pono (suvereno, karaliaus, princo, t. t.) vardą, kad niekas jo nesuterštų ir neižleistų, nes ambasadorius atstovauja savo valdovo didybei. Bet ne vien monarchams rūpėjo kitų pagarbus elgesys su jų asmeniu. Toks buvo ir moderniosios respublikos valdovų siekis. Pastarieji nepraleisdavo progos raštu ar asmeniškai priminti įtakingiems valdovams savo sėkmingų ryšių su kitais valdovais.

Nors diplomatinė ryšių plėtra sutapo su absoliutizmo įsitvirtinimo periodu, istoriškai realūs valdovų susitikimai įvykdavo gana retai. Valdovai retai kada iškeliaudavo į svečių šalį. Daug dažniau susitikimai vykdavo tarp pasiuntinio ir valdovo arba tarp atstovų, veikiančių tų suverenų vardu. „Ritualo metu asmuo reiškia savo pagarbą ir palankumą gerbiamam asmeniui ar jį laikinai pavaduojančiam asmeniui“ (Goffman, 1971, 62). Todėl, galima teigti, kad pagarbą, reiškiamą užsienio valstybės suverenui, turėjo būti lygiai taip pat reiškiamą ir jo diplomatu. Nepagarba pasiuntiniui

buvo vertinama kaip jį siuntusio valdovo įžeidimas.

Siekiant tokio tikslo kaip pademonstruoti atitikimą vienokiems ar kitokiems standartams, ypatingas dėmesys skiriamas pranešimo formai ir smulkiausiems jos niuansams. Priklausomybę vienai ar kitai visuomenės grupei rodo daugybė išoriškai matomų ženklų, tokių kaip apranga, elgesio manieros, dalyvavimo situacijų pasirinkimas ir t. t.

Jimenez (2007) teigia, kad diplomatinė komunikacija yra įtikinamoji, nes komunikacijos tikslu daugeliu atvejų tampa siekis įtikinti, parodyti aktualumą, sudominti, atkreipti dėmesį ir kt. Tokios specifinės komunikacijos srities kaip retorika postulatai akcentuoja, kad norint įtikinti yra būtina turinio ir formos vienovė. T. y. geras turinys privalo būti gerai įformintas. Paveiklo grožis arba romano kokybė slypi ne vien pasirinktoje temoje, bet ir jos gvildinimo bei pateikimo formoje (Sanabria, 1994). Nepakankamas dėmesys tinkamai formai mažina pranešimo efektyvumą ir netgi gali sąlygoti visišką tikslo nepasiekimą. Komunikacijos tikslas įtikinti ir įtikinti savaime paaiškina, kodėl ypatingas dėmesys skiriamas formai. Tai pagrindžia gausų ir išsamų išraiškos formų reglamentavimą bei jų sureikšminimą diplomatiniam protokole.

Kitas aspektas, kuriuo būtina pažvelgti į komunikacijos procesą, yra komunikacijos dalyvių gebėjimas tiek išreikšti idėjas, tiek suprasti gaunamą pranešimą.

Tyrinėtojai diplomatinio protokolo normų formavimąsi sieja su etiketo normų, diktavusių žmonių tarpusavio komunikacijos formą, klostymusi Europoje. Ankstyvųjų viduramžių žmonių neraštingumas lėmė neverbalinės ir simbolinės komunikacijos gausą. XI amžiuje valdovų ir jų aplinkos

žmonių elgesio normoms lemiamą įtaką darė karžygių etika (Duby, 2004). Riteriai nesimokė rašto. Buvo manoma, kad mokslas riterių sugadintų. Pagrindinė šio visuomenės sluoksnio vertybė buvo garbė. Ji buvo ir nuolatinių varžybų, persmelkusių karo ir dvaro gyvenimą, užstatas. Istorikai teigia, kad riteriams nebuvo būdingos rafinuotos manieros, o riterių elgesio kultūra, iš kurios raštingumas buvo visiškai išstumtas, rėmėsi žodžiu ir vaizdu, davusiais pagrindą kasdieninio elgesio ritualizavimui. Viduramžiais itin svarbų vaidmenį vaidino neverbalinė komunikacija, reiškiamą simboliais ir gestais. Apie gestų kalbą Tomas Akvinietis sakė: „non sunt ridiculosae gesticulationes, fiunt enim ad aliquid repraesentandum“ (gestai visai nejuokingas dalykas, jie daromi norint ką nors išreikšti). Tai iliustruoja gausybė pavyzdžių. Kai riteris tapdavo feodo savininku, simbolinę reikšmę įgaudavo žemės saujos ar vėliavos paėmimas į ranką (Duby, 2004). Taip pat paminėtinas bučinys, kaip sutarties sudarymo, taikos ir susitaikymo simbolis, kaip liturginės bendrystės išraiška arba kaip nuolankumo ar taikių intencijų demonstravimo gestas (Dizelbacher, 1998). Svarbiausi valdovo pretenzijos į valdžią ženklai buvo karaliaus karūna, skeptras, karališkasis obuolys ir „šventoji ietis“. Panašią funkciją atliko ir žiedai, kurie – kaip ir dabar – buvo laikomi meilės ženklu arba turėjo valdžios ženklo reikšmę (Dizelbacher, 1998). XIII–XV a. pirštinės buvo ne tik aprangos detalė, bet ir valdžios bei galybės simbolis: miestelėnai, gavę dovanų iš savo valdovo pirštinę, galėjo steigti prekyvietę ir vystyti prekybą; pirštinė simbolizavo ir svarbų pavedimą, kurį vienas riteris duodavo kitam; metant pirštinę po kojomis buvo kviečiama į dvikovą; damos

pirštinę dovanodavo savo išrinktiesiems (Kuznecov, 2002). Tas pats pasakytina ir apie daugybę kitų aksesuarų ir kostiumo detalių.

Galima teigti, kad ribotas komunikacijos dalyvių gebėjimas išreikšti idėjas bei apdoroti informaciją nulėmė neverbalinių išraiškos formų taikymo gausą komunikacijoje, o tai atsispindėjo tuo metu besiformuojančiose etiketo taisyklėse.

Viduramžiais susiformavusias diplomatinės komunikacijos taisykles kaskart buvo bandoma kvestionuoti. Tačiau būtina pabrėžti, kad šie bandymai nebuvo atsitiktiniai ir galima išvelgti tolesnę veiksmų, sąlygojusių šių taisyklių klostymąsi, įtaką.

Pirmiausia akcentuotinas revoliucionierių bandymas keisti diplomatinį protokolą. Šis siekis sietinas su maištavimu prieš nusistovėjusią tvarką ir nelygybę. Revoliucijos siekė įtvirtinti naują bendrabūvio principą, išreikštą lozungu „Laisvė, lygybė, brolybė“. Revoliucionieriai tai, kas buvo anksčiau prieinama tik privilegijuotai mažumai, siekė padaryti prieinamą visai liaudžiai. Kabanės ir Nass (1988) teigia, kad visuomeninių perversmų metu įsigali ypatinga, būdinga tik tiems periodams pasaulėžiūra: *Homo homini lupus est*. Būtent tuo periodu iškyla ypatingas poreikis persekioti viską, pradedant žmonėmis ir baigiant simboliais ir daiktais. Žmonės atmeta tai, kuo iki perversmo vadovavosi, ir niekada nebūna pagalvojama apie galimas to persekiojimo ir naikinimo pasekmes. Naikinama tam, kad būtų naikinama, nes tai priklausė ankstesnei formacijai, tai, su kuria revoliucionieriai ir jų pasekėjai kovoja. Naikinami objektai, siejami su karališkąja valdžia (mauzoliejai, herbai ant pastatų ir kt.). Revoliucinis naikinimas – tai ne kas kita, kaip kėsini-

masis į ribas. Naikinama viskas: ritualai, ceremonijos, visa, kas nustato ribas, atrodo grėsminga ir nepakenčiama naujos ideologijos atstovams ir įtvirtintojams (Canetti, 2003). Taip, pavyzdžiui, revoliuciniai pakeitimai neaplenkė ir kalbos. Privalomas tapo kreipinys tu. Taip privalėjo kreiptis tiek penkiolikmetis į aštuoniasdešimtmetį, tiek vyras – į moterį, tiek tarnas – į šeiminką. Laiškai ministrui prasidėjo žodžiais piliečiui ministrui, o toliau jau kreipiamasi tekste kreipiniu tu. (Kabanės, Nass, 1988). Rusijos revoliucionieriai panašiai reikalavo pereiti prie kreipinio draugas, draugė (товарищ).

Nuo XX a. vidurio pastebimas nuolatinis komunikacijos intensyvėjimas. Technologinė pažanga (kelių tinklų ir susisiekimo priemonių tobulėjimas) sudarė sąlygas lengvai judėti erdvėje, greitai įveikti didelius atstumus. Jei anksčiau valstybių atstovų susitikimai buvo gana reti, dabartiniu metu tokių susitikimų dažnumas tapo itin intensyvus. Per istoriją, asmeniniai susitikimai tarp imperijos ir vėliau valstybių vadovų perėjo nuo labai retų ir sunkiai surengiamų susitikimų iki dažnų formalų ir neformalių susitikimų. Nuo 1960 metų dažnėjo „viršūnių“ susitikimų. Dėl techninės pažangos vis dažnėjantys aukščiausių valstybių pareigūnų ir oficialų delegacijų susitikimai tapo savotišku diplomatinio protokolo išbandymu, nes visas dėmesys kreipiamas į konkrečių tikslų (susitarti, informuoti, įtikinti ir kt.) siekimą. Susitikimų dažnumas ir orientacija į problemų sprendimą diktuoja siekį sumažinti ritualų gausą bei susitikimų formalumą. Neformalumas imtas vertinti kaip veiksnys, skatinantis laisvesnį rimtų klausimų aptarimą, šitaip sumažinant opių konfliktų keliamą įtampą.

Tai akivaizdu, tačiau kartu diplomatiniai susitikimai tampa visiškai atsipalaidavusių draugų pasisėdėjimu ar „laisvos formos“ įvykiu.

Kita vertus, jau XIX amžiuje prasidėjęs galios perėjimas iš rūmų apartamentų į vyriausybinis kabinetus XX amžiuje dar labiau išryškėjo. Valdžios atstovai ėmė vis dažniau įsiterpti į iki tol išskirtinai diplomatams priskirtus darbus, prašydami pasiuntinių ir ambasadorių reikšmingos informacijos apie vietinės politikos klausimus ne vien tam, kad pademonstruotų dėmesį. Valstybininkai ėmė patys tuos klausimus spręsti, iš dalies pastumdami į šoną diplomatus, kurių vaidmuo tapo daugiau dekoratyvinis. Tai nereiškia, kad XX ir XXI amžiaus diplomatinio korpuso nariai tik važinėja puotauti ir valso pašokti, kol „tikri“ politikai šalia posėdžio kambaryje svarsto opius klausimus, nes nemoka šokti, neturi nei diplomatų protokolinio parengimo, nei laiko, nei noro pokyliauti. Tiesa, kad anksčiau diplomatai turėjo palyginti daugiau laisvės ar sprendimo galių, nes būdami toli ir vadovų fiziškai nepasiekiami jie dažnai turėdavo patys priimti sprendimus ir tik sugrįžę apie tai informuoti savo vadovą arba toli ir lėtai keliaujančiais laiškais su vadovais pasitarti vienu ar kitu svarbiu klausimu. Dėl skaitmeninės komunikacinės technologijos ir transporto tobulėjimo valstybių vadovai šiais laikais gali akimirksniu susisiekti su savo pasiuntiniais bet kokiam pasaulio krašte ir nurodyti konkretų veiksmų planą vienam ar kitam klausimui spręsti. Mūsų laikais galima pastebėti visais įmanomais kanalais vykdomą diplomatinę ir politinę komunikaciją ir į diplomatijos gretas vis dažniau patenka buvę veiklūs politikai, verslininkai ar tiesiog visuome-

nės veikėjai, kurių pradinis akademinis ir profesinis parengimas visai nieko bendra neturėjo su diplomatija.

Komunikacijos intensyvėjimas ir galimybė greitai gauti reikiamą informaciją kardinaliai sumažina bendravimo situacijos neapibrėžtumą. Šitaip pradeda nykti komunikacijos ritualizacijos poreikis. Dar daugiau, žmonių išsilavinimas ir turimos žinios įgalina šiandieninį žmogų lengvai iškoduoti gaunamus pranešimus ir apdoroti informaciją. Dėl to nenuostabu, kad ritualų ir ceremonijų gausa, anksčiau užtikrinusi komunikacijos sklandumą, dabartiniu metu pradeda trukdyti, nes minėti ritualai ir manieringumas baigia prarasti savo pirmąją funkciją, vis labiau tampa ceremoningumu, dėl to pamažu jų atsisakoma.

Intensyvaus komunikacinių technologijų vystymosi dėka žiniasklaida tapo diplomatinės komunikacijos dalyvė. Technologijos ne tik yra komunikacinių pranešimų kanalas, bet taip pat tą pranešimą interpretuoja, pristato savą pranešimo ir situacijos matymą. Žiniasklaidai tapus komunikacijos proceso dalyve, diplomatinio protokolo erdvė išsiplėtė. Diplomatines komunikacijos dalyvis praktiškai nebegali pasitraukti iš komunikacijos proceso – jis tapo kasdienybe. Šis tapsmas kasdienybe taip pat sąlygoja protokolo taisyklių paprastėjimą ir bendravimo didėjimą.

LITERATŪRA

CANETTI, Elias. (2003). *Masė ir valdžia*. Vilnius: Alma littera, 2003. 535 p. ISBN: 9955-08-241-0.

DANTON, Georges J. (2008). *Discours civique de Danton*. Paris: Echo Library, 2008. 136 p. ISBN: 1406873012.

DE FLEUR, Melvin; BALL-ROKEACH, Sandra.

Išvados

Diplomatinę protokolą galima laikyti neatsiejama komunikacijos proceso dalimi, atliekančia komunikacinio kodo, kaip visumos formalizuotų ir neformalizuotų taisyklių, įgalinančių informaciją užkoduoti gavėjui suprantamu būdu, vaidmenį.

Diplomatinis protokolas yra dinamiškas, ir jo kaitai daro įtaką komunikacijos tikslų, dalyvių bei aplinkos specifikos pasikeitimai. Išskirtini tokie tikslai:

- komunikacinės situacijos neapibrėžtumo sumažinimas;
- bendrumo tarp komunikacinės situacijos dalyvių kūrimas;
- atitikimo nustatytiems standartams demonstravimas, prielankumo ir pripažinimo įgijimas;
- įtikinimas.

Kintantis komunikacijos kontekstas lėmė šių tikslų aktualumo kaitą skirtingais laikotarpiais, tai savo ruožtu darė įtaką tiek pačiam protokolo formavimuisi, tiek poreikio jį keisti atsiradimui.

Komunikacijos technologijos vystymasis išplėtė komunikacijos proceso dalyvių skaičių, erdvių, kurioje vyksta diplomatinė komunikacija, įvairovę bei padidino komunikacijos intensyvumą.

Komunikacijos tikslų kaitą, komunikacijos priemonių vystymąsi galima įvardyti kaip diplomatinio protokolo klostymuisi ir jo kaitai įtaką darančius veiksnius.

(1975). *Theories of Mass Communication*. New York: Longman Publishing Group, 1975. 288 p. ISBN-13: 9780582280175.

DER DERIAN, James A. (2001). *Apie diplomatiją: Vakarų susvetimėjimo genealogija*. Vilnius: Eugrimas, 2001. 283 p. ISBN: 9986-752-98-1.

DILZELBACHER, Peter. (1998). *Europos mentaliteto istorija: pagrindinių temų apybraižos*. Vilnius: Aidai, 1998. 589 p. ISBN: 9986-590-71-X.

DUBY, Georges. (2004). *Katedrų laikai: menas ir visuomenė 980–1420*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004. 372 p. ISBN: 9986-571-92-8.

EDELMAN, Murray. (1964). *The Symbolic Uses of Politics*. Illinois: University of Illinois Press, 1985. 232 p. ISBN: 0-252-01202-X.

GOFFMAN, Erving. (1972). *Relations in Public: Microstudies of the Public Order*. New York: Harper & Row, 1972. 396 p. ISBN: 0060902760.

HUNT, Lynn. (1984). *Politics, Culture, and Class in the French Revolution*. Los Angeles: University of California Press, 1984. 270 p. ISBN: 0520057406.

JIMENEZ, Silvia. *El Protocolo, herramienta para la comunicación creativa [interaktyvus]*. [žiūrėta 2008 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.tercermilenio.ucn.cl/e14/periodismo_comunicaciones_jimenez.html>.

ROOSEN, William (1980). *Early Modern Diplomatic Ceremonial. A Systems Approach*. *The Journal of Modern History*, 1980, Nr. 3, p. 452–476.

КАБАНЕС, Огюстен, НАСС, Леонард. (1988). *Революционный невроз*. Москва: Институт психологии РАН, Издательство КСП+, 1988. 576 с. ISBN 5-201-02277-4.

КУЗНЕЦОВ, Игорь Н. (2002). *Этикет (деловой, дипломатический, повседневный)*. Минск: Амалфея, 2002. 464 с. ISBN 5-94486-003-0.

INFLUENTIAL FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF DIPLOMATIC PROTOCOL: COMMUNICATIVE PERSPECTIVE

Beata Grebliauskienė, Mariana Sueldo

S u m m a r y

This paper provides an analysis of diplomatic protocol as part of the communication process, more specifically as a code of communication and the factors which have mostly influenced its development. Protocol being understood as a means to ensure effective and clear communication, the circumstances and reasons for the emergence of protocol are discussed. Three main aspects of protocol as a communication code are here considered as the most significant, namely: the participants in the diplomatic communication process and their aims, the communication abilities of individuals taking part in such situations, and the gradually and historically changing number of the participants involved in the diplomatic communication process, as well as

the intensity of communication. This article unveils these three factors within the area of communication, focusing respectively on each of them, starting with an overview of ritualized and rule-base interpersonal communication as a means to reduce uncertainty. Then diplomatic communication as a persuasive tool is analysed as a ruled self-expression within a purposefully created context, where the participants seek individual goals. Then follows a brief analysis of the changing communication goals, ranging from the avoidance of uncertainty to the seek of persuasion. Attention is drawn to the frequent use of non-verbal communication forms, rituals and ceremonies as an integral component of protocol, from its emergence in the Middle Ages till our times.

Įteikta 2008 m. spalio 26 d.